

संशोधनामध्ये उल्लेखांचा उपयोग CITATION STYLES IN RESEARCH

बोराडे निर्मला गोविंदराव

संशोधक विद्यार्थी,
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,
औरंगाबाद
ग्रंथपाल, संत ज्ञानेश्वर महाविद्यालय,
सोयगाव, जि. औरंगाबाद

सार :- संशोधनात लेखन शैलीला फार महत्त्व आहे. आंतरराष्ट्रीय स्तरावर अनेक पद्धती आहेत. शिकागो, अमेरिकन सायकॉलॉजिकल असोसिएशन, ए.पी.ए.एम.एल.. (मॉडर्न लॅंग्वेज असोसिएशन, यापद्धती आहेत. या तीन्ही पद्धतीमध्ये ग्रंथाची, नियतकालिकाची, वृत्तपत्रांची, शोध प्रबंधाची, बेबसाईट, इत्यादी प्रकारचे संशोधनामध्ये तळ टिपा संदर्भ देण्याच्या विविध नमुना पद्धतींचा सदर शोधनिबंधामध्ये मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.)

शोध संज्ञा :- संशोधन, उल्लेख, शिकागो, अमेरिकन सायकॉलॉजिकल असोसिएशन ए.पी.ए.मॉडर्न लॅंग्वेज असोसिएशन.

प्रस्ताविक :-

संशोधकाचे संशोधन पूर्ण झाले, लेखन पूर्ण झाले तरी पुढे तांत्रिक बाबी खूपच असतात. चुकांना दुरुस्त्यांपासून बांधणीपर्यंत प्रत्येक टप्प्यावर संशोधकाला फारच काळजी घ्यावी लागते. या तांत्रिक गोष्टींचा भाग म्हणून. संशोधनामध्ये तळटिपांमध्ये अथवा प्रकरणाच्या शेवटी संदर्भसूची संशोधकाला घ्यायची असते. सूची शास्त्रशुद्ध असावी लागते. सूचीच्या प्रत्येक प्रकाराचे तज्ज्ञांनी नमुने ठरवले आहेत. संशोधकाला संशोधनामध्ये सूची तयार करताना. संदर्भ देताना या नमुन्याचा मार्गदर्शक म्हणून उपयोग होईल.

Citation (उल्लेख)-

ज्या प्रमाणे कोणताही लेखक त्याच्या आधीच्या लेखकांचा आधार घेत असतो त्याचप्रमाणे आधीच्या लेखकाची मते सोडून काढण्यासाठीपण तो त्यांच्या उल्लेख आपल्या लेखनात करीत असतो. लेखातील अशा सर्व उल्लेखांची लेखाच्या शेवटी संदर्भसूची (References) दिलेली असते. हे सर्व उल्लेख असतात त्यांनाच इंग्रजीमध्ये सायटेशन (Citation) म्हणतात.

संशोधन :-

शब्दकोषानुसार “संशोधन” (Research) याचा अर्थ चौकशी अथवा शोध असाच दिला आहे. “अभ्यासाच्या किंवा काळजीपूर्वक तपासण्या अथवा सखोल चौकशीच्या साह्याने वस्तुस्थिती किंवा तथ्य शोधून काढण्याच्या शास्त्रीय स्वरूपाचा पद्धतशीर प्रयत्न म्हणजे संशोधन (रीसर्च)” असे म्हणता येते.

तळटिपा :-

तळटिपा म्हणजे तळाशी दिलेली टिप. संशोधक लेखनामध्ये अनेक संदर्भ उद्धृत करतो. हे संदर्भ संशोधकाने कोणत्या ग्रंथावरून, नियतकालिकावरून, हस्तलिखित कागदपत्रावरून, मुलाखतीवरून घेतले आहेत त्याचा पुरावा देणे आवश्यक असते. संशोधकाचे विधान साधार असायला हवे. हा पुरावा उद्धृत करणे म्हणजेच संदर्भ देणे होय. टीप देणे होय. ही टीप या (टीपा) त्या त्या पृष्ठाच्या तळाशी दिल्या जातात. त्यांचा क्रमांक दिले जातात.

उदा. ह्य एका पृष्ठामधील लेखनात संशोधकाने तीन मत उद्धृत केलेले असल्यास या तीनही मतांचा पुरावा द्यायला हवा. त्या प्रत्येकाचा क्रमांक द्यायचा १,२,३, ५ तळाशी एकाखालोखाल एक अशा १, २,३, टिपा द्यायच्या. जेव्हा हे संशोधन इतर वाचक संशोधक वाचत असताना तेव्हा त्यांच पानावर क्रमांकाची जुळणी वाचक करतात व त्या त्या क्रमांकाची टीप वाचतात. तळाशी दिलेल्या टिपेवरून संशोधकाला समजून येते की संशोधकाने विशिष्ट संदर्भ कोठून घेतला आहे. कोणत्या विधानासाठी तळटिपा द्यायच्या असतात ? विधान साधार हवे, याचा अर्थ प्रत्येक वाक्याला टिप द्यायची गरज नसते.

उदा. १९४७ साला भारताला स्वातंत्र्य मिळाले आशा प्रकारच्या विधानांना तळटिपेची गरज नसते. उद्धृत केलेल्या उता-यांचा संदर्भ द्यायचाच असतो, पण इतरांचा विचारा, मत, कल्पना, सारांश रुपाने किंवा स्वतःच्या शब्दांत वापरले असते तरीही संदर्भ द्यायला हवा.पृष्ठात जितके संदर्भ आलेले असतील त्याला स्वतंत्र क्रमांक द्यावा व तळटिपेत त्याच क्रमांकासमोर त्याचाच संदर्भ आलापाहिजे. नाहितर वर क्रमांक एक आणि त्याचा संदर्भ दुसऱ्याच कोणत्या तरी क्रमांकासमोर दिला असे कामा नये. त्या पृष्ठात जितके संदर्भ आलेले असतील त्याचे संदर्भ त्याच पृष्ठात बसवता आले पाहिजेत.

त्या त्या पृष्ठातील लेखन आणि तळटिपा या एक रेषा असली पाहिजे. म्हणजे तळटिपा त्या पृष्ठातील मजकुरापासून वेगळ्या दिसायला पाहिजे. तळटिपा देताना त्यांची शास्त्रीय पद्धत वापरली पाहिजे. तळटिपा पृष्ठाच्या तळाशी टिपा न देता त्या त्या प्रकारणाच्या शेवटी टीपा (संदर्भ) द्यायच्या. क्रमांक देण्याची पद्धत मात्रा तीच ठेवायची. या पद्धतीचा तोटा असा असतो की , संशोधकाला तळटिपेत तिथेच संदर्भ सापडतो, पण या पद्धतीमुळे संशोधकाला प्रत्येक पृष्ठावरील संदर्भ पाहण्यासाठी प्रकरणाच्या शेवटी जावे लागते. त्रासदायक होऊ शकते. पृष्ठाच्या तळाशी संदर्भ द्यायचे नाहीत, प्रकरणाच्या शेवटी द्यायचे नाहीत, तर सर्व प्रकरणे संपल्यावर शेवटी हे संदर्भ द्यायचे. क्रमांक देण्याची पद्धत तिच ठेवायची. ही पद्धतही त्रासदायक ठरते. या ठिकाणी प्रत्येक पृष्ठावरील संदर्भ पाहण्यासाठी शेवटची पृष्ठे उघडावी लागतात.

वरील पद्धत संशोधनपर ग्रंथात वापरलेल्या दिसून येतात. कारण वाचनाच्या ओघत क्रमांकामुळे वाचकाचे लक्ष तळटिपेकडे जाते व वाचनाचा घोट तुटतो, त्यात व्यत्यय येतो. तरीही प्रबंधात,प्रकल्पात तळटिपाच देणे योग्य होय. परिक्षाकाला लगेच संदर्भ सापडतो. हीच पद्धत संशोधकाने प्रबंधासाठी, प्रकल्पासाठी वापरावी.

लेखन करताना आपण अनेक प्राथमिक व दुय्यम साधनांची मदत घेतो. ज्या साधनांच्या मदतीने संशोधन सिद्ध होते, त्या साधनसामग्रीची व ती लिहणा-या लेखकांची दखल घेण्याची आवश्यकता असते. त्याचबरोबर त्या लेखकानी आपल्या संशोधनकार्यात जी मदत केलेली असते. त्यांना ते श्रेय देण्याचीही आवश्यकता असते. लेखनामध्ये आपण जी विधाने विधाने करतो, त्यामुळे गैरसमज वा वाद होऊ उदभवू शकतात. ज्या साधनांच्या आधारे आपण एखादी वादग्रस्त किंवा कटू वस्तुस्थिती मांडतो, त्याचा पुराव देणे आपल्यावर बंधनकारक असते, यासाठी तळटिपा ठेवून असे संदर्भ एका विशिष्ट पद्धतीने देण्याची पद्धत आहे.

हॉकेट यांच्या मतानुसार :- “आपल्या लिखाणाला एखाद्या व्यासंगी व्यक्तीचा पाठिंबा मिळविण्यासाठी तळटिपा दिल्या जातात, असे म्हटले आहे ”

आपले लेखन चालू असताना त्या विषयासंबंधीची अनुषंगिक माहिती द्यावी लागते ही पुरक माहिती देताना लेखनाचा ओघ थांबतो. त्यामुळे रसभंग होण्याची शक्ती असते, अशी पुरक माहिती तळटिपात देवून लेखनाचा वेग व ओघ राखता येतो. अनेक विद्धावांन संशोधक आपल्या उपपती मांडताना इतरांना त्या संदर्भात काय उपपती आहे, त्या संबंधात वाद-विवाद काय आहेत, हे सुद्धा सांगतात इंग्रजीत ज्यास क्रॉस रेफरन्स म्हणतात, ते तळटिपेत देणे योग्य असते. इतर लेखकाचे मते, अवतरणे देता ते मत किंवा अवतरण कोठून घेतले हे सांगणे शिष्टसंमत मानले जाते. आपल्या लेखनात तळटिपा किती द्याव्यात, यांची संख्या किती असावी, त्याच प्रमाण काय असावे घ्यावे निश्चित गणित नाही. ठाकळमानाने एका पृष्ठावर चार ते पाच तळटिपा असाव्यात व गरज असेल तर त्या द्याव्यात, अवधान राखून तळटिपा दिल्यास त्या संशोधनाची व लेखनाची गुणवत्ता वाढण्यास मदत होते.

तळटिपाचे आता एक शास्त्रच बनले आहे. ठराविक पद्धतीने व विशिष्ट अशा तंत्राने संकेतिक शब्दांचा व आकड्यांचा वापर करून तळटिपा अर्ज दिल्या जातात.

तळटिपा देण्याच्या पद्धती - तळटिपा देण्याचे मराठी साहित्यात जे नियम आहेत, तेच इतिहासाला थोड्याफार फरकाने लागू पडतात. सामाजिक शास्त्राचे नियम वेगळे व मराठी वाङ्मयाचे नियम वेगळे, असा फरक केला जात नाही. जगात सर्व इंग्रजी लिहिताना मॉडर्न लॅंग्वेज असोसिएशन आणि शिकागो युनिव्हर्सिटी ह्या दोन संस्थांनी बनविलेले नियम व संकेत सर्वत्र पाळले जातात. शिकागो युनिव्हर्सिटीने केलेले नियम दि शिकागो मॅन्युअल ऑफ स्टायल ह्या संदर्भ पुस्तकात समाविष्ट आहेत. साधारणतः त्या वाक्याच्या छापील रेषेतच तळटिपा निदर्शक आकडा लिहिला जातो. जेथे वाक्य संपते व त्या वाक्यासाठी संदर्भदर्शक टीप द्यायची असते ती त्या वाक्याच्या पूर्ण विरामानंतर लगोलग दिली जाते. जुने वाक्य व नवे वाक्य ह्या दोन्हीमध्ये हा तळटिपदर्शक आकडा लिहिला जातो. पुष्कळदा तो जाड ठशातही छापला जातो. टंकलिखित मजकूरामध्ये हे आकडे कंसामध्ये देण्याची पद्धती आहे ते आकडे क्रमवार म्हणजे चढत्या क्रमाने दिले जातात.

१. तळटिपा त्याच पानावर अगदी तळाला दिल्या जातात.
२. अथवा ते प्रकरण क्रमवार त्या लिहिल्या जातात.
३. पुस्तक संपल्यावर सर्वात शेवटी त्यांची एक यादी दिली जाते.
तळटिपेमध्ये संदर्भविषयक खालील माहिती देणे आवश्यक आहे.
१. ग्रंथाकाराचे नाव (आडनाव, नाव)
२. ग्रंथाचे नाव
३. प्रकाशन विषयक माहिती - म्हणजे प्रकाशन, स्थळ व काळ
४. त्या ग्रंथाचा खंड (असल्यास) व पृष्ठांक
१. ग्रंथकाराचे नांव - ग्रंथकारनाम देताना आडनाव आधी आद्याक्षरे आणि नंतर स्वल्पविराम अशी योजना असते.
२. ग्रंथाचे नांव अधोरेखित अथवा इंग्रजीत इटॅलिक्समध्ये दिले जाते.
३. तळटिपेचा मजकूर वेगळ्या टंकात दिला जातो.
४. ग्रंथकार, संपादक वा भाषांतरकार असल्यास संपा किंवा असा संक्षेप करावा.
५. आवृत्तीचा उल्लेख करणे आवश्यक आहे. सुधारलेली आवृत्ती असल्यास सु.आ असे लिहावे.
६. संदर्भ वृत्तपत्राचा असल्यास तळटिपेत त्या वृत्तपत्राचा दिनांक लिहिणे आवश्यक आहे.
७. एकाच साधन ग्रंथाचा संदर्भ जेव्हा पुन्हा पुन्हा येतो तेव्हा तत्रैव हा शब्द वापरावा व त्याबरोबर पृष्ठ क्रमांक द्यावा. हा शब्द Ibid चा पर्याय आहे. पूर्वी ह्यास किता हा शब्द वापरला जात असे इंग्रजीत व्यासर् असे म्हणतात त्यास मराठीत उ. नि. (उपरनिर्दिष्ट) असे म्हणतात. एखाद्या साधनाचा संदर्भ एकदा तपशीलवार दिल्यानंतर मध्ये इतर साधनांचे संदर्भ द्यावयाचा असल्यास आधी फक्त संदर्भाधीन लेखकांचे नाव आणि पुढच्या सर्व तपशीलपेवजी थोडक्यात उ.नि. हा. संक्षेप योजिला जातो.

तळटिपा देण्याच्या तीन पद्धतीने देण्यात येतात.

१. शिकागो मॅन्युअल ऑफ स्टायल.
२. अमेरिकन सायकॉलॉजिकल असोसिएशन APA पद्धती.
३. MLA (मॉडर्न लॅंग्वेज असोसिएशन)

शिकागो मॅन्युअल ऑफ स्टायल :-

शिकागो युनिव्हर्सिटीने केलेले नियम “दि शिकागो मॅन्युअल ऑफ स्टायल” ह्या पुस्तकात समाविष्ट आहेत. साधारणतः त्या वाक्याच्या छापील रेषेतच तळटिपा निदर्शक आकडा लिहिला जातो. जेथे वाक्य संपते व त्या वाक्यासाठी संदर्भदर्शक टीपा द्यावयाच्या असतात त्या वाक्याच्या पूर्णविरामानंतर लगेच दिल्या जातात. जुने वाक्य व नवे वाक्य ह्या व नवे ह्या दोन्हीमध्ये हा तळटिपदर्शक आकडा लिहिला जातो. पुष्कळदा तो जाड ठशातही छापला जातो. टंकलिखित मजकूरामध्ये हे आकडे कंसामध्ये देण्याची पद्धत आहे. हे आकडे क्रमवार म्हणजे चढत्या क्रमाने दिले जातात.

१. तळटिपा त्याच पानावर अगदी तळाला दिल्या जातात.
२. अथवा ते प्रकरण संपल्यावर क्रमवार त्या लिहिल्या जातात.

३. पुस्तक संपल्यावर सर्वात शेवटी त्यांची एक यादी दिली जाते. ही पद्धती मुळात दोन प्रलेख पद्धती आहे. ह्युमनिटीज (नोट्स आणि बिबलीओग्रफिक) आणि दुसरी लेखक व दिनांक पद्धती आहे. त्या दोन पैकी निवडण्याची प्रक्रिया विषयावर अवलंबून असायची ह्युमनिटीज पद्धती, आर्ट्स, लिटरेचर, इतिहास या करीता उपयोगात आणतात. दिनांक व लेखक हे फिजिकल नैसर्गिक आणि सामाजिकशास्त्र यांच्यासाठी उपयोगात आणतात. प्रत्येक पद्धत उदा.

ह्युमनिटीज पद्धती (a Note N)

बिबलीओग्रफिक - (B)

दिनांक आणि लेखक (In text Cited T)

Reference - Listed Entry (R)

ग्रंथ -

ह्युमनिटीज पद्धती नुसार -

Wendy Doniger, *Splitting the Difference* (Chicago : University of Chicago press, 1999), 65.

ग्रंथकाराचे नाव व अडनाव व नंतर स्वल्पविराम व “ग्रंथाचे नांव” कंसामध्ये प्रकाशन शहराचे नाव नंतर कोलन देऊन प्रकाशकाचे नांव नंतर स्वल्पविरामदेऊन वर्ष देण्यात व कंस बंद करून स्वल्पविराम देऊन पृष्ठक्रमांक देण्यात येतो.

Bibliographic :

Doniger, Wendy, *Splitting the difference*. Chicago: University of Chi-Cago Press, 1999.

आडनाव नंतर स्वल्पविराम व नंतर पूर्णविराम देऊन ग्रंथाचे नाव देऊन नंतर पूर्णविराम नंतर शहराचे नाव व नंतर कोलन देऊन वर्ष देण्यात येते.

T दिनांक व लेखन (In a Tex Cited)

(Doniger १९९९, ६५)

कंसामध्ये ग्रंथकाराचे आडनाव वर्ष त्यानंतर स्वल्पविराम देऊन नंतर पृष्ठ देण्यात येते.

Reference - List - Entry -(R)

Doniger, Wendy, 1999. *Splitting the difference* Chicago: University of Chicago Press.

आडनावानंतर स्वल्पविराम त्यानंतर नांव व नंतर पूर्णविराम दिल्यानंतर वर्ष देण्यात येते व नंतर पूर्णविराम देऊन ग्रंथाचे नाव त्यानंतर पूर्ण विराम देऊन शहराचे नाव देऊन कोलन दिल्यानंतर प्रकाशकाचे नाव देण्यात येते. वरील पद्धती, ग्रंथकार एक, दोन च्या पेक्षा जास्त असेल, तरी वरील प्रमाणे नोंद करावी. ग्रंथकाराच्या नावासमोर संपादक, भाषांतरकार किंवा Compiler असेल तर ग्रंथकाराच्या नावानंतर स्वल्प विराम भाषा, संप (Ed. Trands) असे लिहिण्यात यावे. चार पेक्षा जास्त जर ग्रंथकार असेल तर ग्रंथकाराच्या नावा समोर (etal.) इत्यादी लिहिण्यात यावे.

ग्रंथ इलेक्ट्रॉनिक माध्यमाद्वारे प्रसिद्ध झाला तर -

उदा -

ह्युमनिटीज पद्धतीनुसार -

Philip B. Kurland and Ralph Lerner, eds, *The Founders Constitution* (Chicago:University of Chicagho Press, 1987, <http://press-pubs.uchicago.edu/Founders/>accessedjun 27,2006)

ग्रंथकाराचे नाव दिल्यानंतर स्वल्पविचार नंतर भाषांतर असेल तर अद्याक्षरे भाषा पूर्णविराम ग्रंथाचे नाव नंतर कंसामध्ये प्रकाशन स्थळ यानंतर प्रकाशकाचे नांव यानंतर स्वल्पविराम नंतर वर्ष कंस बंद स्वल्पविराम देऊन वेबसाईटचा पूर्ण पत्ता देऊन ज्यादिवशी ति साईट पाहिली तो दिनांक महिना वर्ष कंसामध्ये देण्यात यावे.

बिब्लीओग्राफिक (B)

Kurland, Philip B., and Raplh Lerner, Eds. The Founders Constitution Chicago : University of Chicago Press 1987, <http://press-pubs.Chicago.edu/Fouders/> Also Available in Print Form and an CD -Rom .

ग्रंथकाराचे आडनाव व नंतर स्वल्पविराम नंतर नाव नंतर पूर्णविराम देऊन ग्रंथाचे नांव पूर्णविराम प्रकाशन स्थळ कोलन प्रकाशकाचे नाव नंतर स्वल्पविराम प्रकाशन वर्ष त्यानंतर वेब पत्ता देऊन नंतर C.D. मध्ये उपलब्ध असेल तर द्यावे.

In Text Cited (T)

(Kurland and Lerner 1998)

ग्रंथामध्ये ग्रंथाकाराचे आडनाव देऊन वर्ष देण्यात येते.

Reference - list - Entry -

Kurland, Philip B., and Raplh Lerner, eds. 1987. The Founders Constitution. Chicago: University of Chicago press. <http://press.uchicagoedu/founders/>.

संदर्भ यादी बनवताना -

ग्रंथकाराचे आडनाव त्यानंतर स्वल्पविराम त्यानंतर नाव व पूर्णविराम नंतर दुसऱ्या ग्रंथकाराचे नांव त्या नंतर स्वल्पविराम व नंतर संपादक व पूर्ण विराम देऊन वर्ष द्यावे पूर्णविराम देऊन ग्रंथाचे शिर्षकनंतर पूर्णविराम देऊन प्रकाशनस्थळ त्यानंतर कोलन व प्रकाशनाचेनाव व नंतर वेब पत्ता देण्यात यावा.

नियतकालिक नोंद -

हयुमॅनिटिज पद्धतीनुसार N -

S.John Maynard Smith, "The origion of Altruism. " Nature 393 (1998) 639-40.

लेखकाचे आडनाव स्वल्पविराम नंतर नाव पूर्णविराम अवतरण चिन्हामध्ये लेखाचे नाव पूर्णविराम नंतर आवतरण चिन्ह बंद नियतकालिकाचे नांव खंड क्रमांक कंसामध्ये वर्ष त्यानंतर कोलन देऊन त्यानंतर पृष्ठ क्रमांक.

T - in Text Cited

(Smith 1998,639)

लेखकाचे आडनाव व वर्ष त्यानंतर स्वल्पविराम देऊन पृष्ठ क्रमांक द्यावे.

Reference - List Entry -R

Smith, John. Maynard. 1998. The origion of altruism. Nature 393: 639-40.

लेखकाचे आडनावनंतर स्वल्पविराम देऊन नांव त्यानंतर पूर्णविराम वर्ष त्यानंतर पूर्णविराम लेखाचे नाव पूर्णविराम नंतर नियतकालिकाचे नांव खंड क्रमांक कोलन व पृष्ठ क्रमांक.

<http://jama.amaassn.org/issues/v287ns/rfull/joc10108.ntm#auinfo>(accessed January 7,2004).

वृत्तपत्रीय लेख -

N - हयुमॅनिटिज

William s. Niederkon, "A Scholar Recants On His 'Shakespeare' Discovery," New York Times, June, 20,2002, Arts Section, Midwest Edition.

लेखकाचे अडनाव व नंतर स्वल्पविराम देऊन नंतर लेखकाचे नाव बाकी सर्व हयुमॅनिटिज प्रमाणे.

T. Intext Cited.

(Niedekorn २००२)

येथे लेखकाचे आडनाव व वर्ष कंसामध्ये देणे.

R- Reference - List (R)

Niederkon, William S.2002. A Scholar Recent on his "Shakespeare" discovery. New York Times, June 20, Arts Section, Midwest edition.

लेखकाचे आडनाव त्यानंतर स्वल्पविराम व नंतर नांव पूर्ण विराम वर्ष त्यानंतर पूर्णविराम त्यानंतर लेखाचे पूर्णविराम नंतर दैनिकाचे नाव स्वल्पविराम दिनांक व महिना कला विभाग स्वल्पविराम नंतर कोणती आवृत्ती.

शोध प्रबंध अथवा प्रकल्प -

N : हयूमॅनिटिज -

M : Amundia, "Click Repetition Rate Patterns in Communicative Sound from the Harbour Porpoise, Phocoena Phocoena" (Ph.D Diss stock holm University, 1991, 22-29,35.

संशोधकाचे नाव स्वल्पविराम नंतर अवतरण चिन्हामध्ये संशोधनाचे शिर्षक नंतर कंसामध्ये कशाचा शोध प्रबंध त्यानंतर पूर्णविराम नंतर स्वल्पविराम त्यानंतर विद्यापीठाचे नाव त्यानंतर स्वल्पविराम व वर्ष कंस बंद त्यानंतर स्वल्पविराम नंतर पृष्ठ क्रमांक द्यावेत.

Bibliography - B

Amundin, M "Click Repetition Rate Patterns in Communicative Sound from the Harbour Porpoise, Phocoena phocoena." Ph.D diss. Stockolm University 1991.

संशोधकाचे आडनांव स्वल्पविराम त्यानंतर नांव अवतरण चिन्हामध्ये संशोधनाचे शिर्षक पूर्णविराम व नंतर अवतरण चिन्ह बंद कोणत्या पदवीसाठी दाखल पूर्णविराम स्वल्प नंतर विद्यापीठाचे नाव स्वल्पविराम वर्ष.

T : in cited Text.

(Amundin १९९१, २२-२९,३५)

कंसामध्ये संशोधकाचे आडनाव वर्ष नंतर स्वल्पविराम नंतर पृष्ठ क्रमांक.

R- Reference - List - Entry

Amundin, M 1991. Click Repetition rate patterns in Communicative Sounds from the harbour porpoise, Phocoena Phocoena. Ph.D Diss, Stockholm University.

संशोधकाचे आडनांव स्वल्पविराम त्यानंतर नाव पूर्णविराम वर्ष पूर्णविराम संशोधनाचे शिर्षक पूर्णविराम कोणत्या डिग्री मिळवण्यासाठी प्रबंध / प्रकल्प स्वल्पविराम नंतर विद्यापीठाचे नांव.

वेब साईट

Evanston Public Library Board of Trustees, "Evanston Public Library Strategic Plan, 2000-2010 : A Decade of outreach," "Evanston Public Library," <http://www..epl.Org/library / Strategic-plan -00.html>.

२) अमेरिका सायकॉलॉजिकल असोसिएशन APA :- पद्धती -

तळटिपा वापरण्याचे प्रमाण अलीकडे कमी झाले आहे. तळटिपांमध्ये संशोधकाचे मजकूर (विवेचन) वाचण्याकडे केंद्रित झालेले अवधान विचलित होते. अक्षरजुळणी करणाऱ्यांनाही ही पद्धती गैरसोयीची आहे. त्यामुळे नवीन पद्धती रूढ होऊ लागली ती पुढील काळात सार्वत्रिक होऊ शकेल. ह्या पद्धतीचा स्वीकार अमेरिकन सायकॉलॉजिकल असोसिएशन प्रथम केल्याने त्याला APA शैली असे म्हणतात.

APA शैलीमध्ये ज्या संदर्भातला उल्लेख / उपयोग लेखनामध्ये असतो. तो उल्लेख झाल्यानंतर कंसामध्ये लेखकाचे आडनाव, नावाची आधाक्षरे आणि प्रकाशन वर्ष दिले जाते. एखाद्या पुस्तकातील अवतरण जसेच्या तसे दिलेले असल्यास प्रकाशन वर्षानंतर पृष्ठ क्रमांक देण्यात येतात. हे संदर्भ अहवालाच्या शेवटी सूचीत समाविष्ट केलेले असतात.

ग्रंथ -

उदा - Lighrman, A (1993). Einstein dreams, New York, : Warner.

ग्रंथकाराचे आडनाव प्रथम स्वल्पविराम नंतर अद्याक्षर पूर्णविराम नंतर कंसामध्ये वर्षे त्यानंतर पूर्णविराम त्यानंतर ग्रंथाचे शिर्षक त्यानंतर स्वल्पविराम देऊन प्रकाशन स्थळ त्यानंतर कोलन देऊन प्रकाशनाचे नांव.

इंटरनेटवर उपलब्ध ग्रंथ -

Bryant, p (1999) Biodiversity and Conservation Retrieved October 4, 1999, from <http://drawing.Bio.uci.edu/~sustain/bio65/Titlepage.htm>.

ग्रंथकाराचे आडनाव नंतर स्वल्पविराम त्यानंतर नाव पूर्णविराम कंसामध्ये वर्षानंतर पूर्णविराम ग्रंथाचे शिर्षक त्यानंतर दिनांक, महिना व वर्ष देऊन नंतर स्वल्पविराम देऊन वेबचा पत्ता आधारेखित करून द्यावा.

२. नियतकालिकातील लेख :-

उदा -

Maienza, J.G (1986). The superintendence: Characteristics of access for men and women. Educational Administration Quarterly, 22 (4), 59-79.

लेखकाचे आडनाव त्यानंतर नांव त्यानंतर कंसामध्ये वर्ष पूर्णविराम त्यानंतर लेखाचे नांव पूर्णविराम त्यानंतर नियतकालिकाचे नाव त्यानंतर स्वल्पविराम Volume आणि Issue Numbers स्वल्पविराम त्यानंतर पृष्ठ क्रमांक.

Article in an electronic (e-Journal):-

उदा - Fine, M., & Kurdek, L.A (1993). Reflections on determining authorship credit and authorship order on faculty - students collaborations. American Psychologist, 48,1141-1147. Retrieved June 7,1999. From <http://www.apa.org/journals/amp/kurdek.html>.

लेखकाचे आडनाव नंतर स्वल्पविराम नंतर अद्याक्षर आणि नंतर लेखकाचे नांव पूर्ण विराम नंतर कंसामध्ये वर्ष पूर्ण विराम लेखाचे शिर्षक नंतर पूर्ण विराम नियतकालिकाचे नाव स्वल्पविराम खंडक्रमांक स्वल्पविराम देऊन पृष्ठक्रमांक द्यावा त्यानंतर पूर्णविराम दिल्यानंतर वेबसाईटचा दिनांक महिना, वर्ष दिल्यानंतर वेबसाईटचा पत्ता आधारेखित करून द्यावा.

वृत्तपत्रातील लेख :-

Azar, B & Martin, S. (1999, October). APA's Concil of Representatives endorses new Standards for testing, high school psychology. APA Monitor. Retrieved October 7,1999, from <http://www.apa.org/monitor/oct99/in.html>.

लेखकाचे आडनाव नंतर स्वल्पविराम नंतर नाव त्यानंतर पूर्णविराम नंतर लेखाचे शिर्षक त्यानंतर पूर्णविराम देऊन देनिकाचे नांव त्यानंतर पूर्णविराम देऊन वेबसाईट पहिलेला दिनांक, महिना, वर्ष त्यानंतर स्वल्पविराम देऊन वेबसाईट पत्ता आधारेखित करून द्यावा.

३) MLA (मॉडर्न लॅंग्वेज असोसिएशन) :-

तळटिपा देण्याचे मराठी साहित्यात जे नियम आहेत, तेच इतिहासाला थोडथोडाफार फरकाने लागू पडतात. सामाजिक शास्त्राचे नियम वेगळे व मराठी वाङ्मयाचे नियम वेगळे, असा फरक केला जात नाही. जगात सर्व इंग्रजी मजकूर लिहतांना मॉडर्न लॅंग्वेज आणि शिकागो युनिव्हर्सिटी ह्या दोन संस्थांनी बनवलेले नियम व संकेत सर्वत्र पाळले जातात. "MLA हॅन्ड बुक फॉर राईटर ऑफ रिसर्च पेपर ह्या ग्रंथाचा नियम व संकेत दिले जाते."

ग्रंथ सूची तयार करताना त्याची रचना खालील प्रमाणे करावी.

- १) लेखकाचे नाव
- २) Tital Part of the Book.
- ३) पुस्तकाचे नाव
- ४) संपादक, भाषांतरकार किंवा अनुवादकाचे नाव
- ५) आवृत्ती
- ६) ग्रंथाची खंड .
- ७) Name Of Series.
- ८) प्रकाशन विषयक माहिती - प्रकाशन स्थळ व काळ.
- ९) पृष्ठ क्रमांक
- १०) Supplementary Bibliographic Information And Annotation. ^(११)

ग्रंथ :-

संदर्भ सूची तयार करताना त्याची तिन विभागात रचना करावी.
लेखक, टायटल, (शीर्षक) , आणि प्रकाशन प्रत्येकामध्ये स्पेस द्यावा.

उदा :-Lobdell, Jared, England and Aloays Tolkiens World of the Rings Ground Rapids :
Cerdmas, 1981

ग्रंथकाराचे आडनाव प्रथम स्वल्पविराम ग्रंथकाराचे नांव पूर्णविराम ग्रंथाचे शिर्षक अधोरेखित पूर्णविराम प्रकाशन स्थळ कोलन प्रकाशाचे नांव स्वल्पविराम वर्ष पूर्णविराम.

नियतकालिकातील नोंद :-

१. लेखकाचे नाव (आडनाव, नाव)
२. लेखकाचे नाव
३. नियतकालिकाचे नाव
४. मला (श्रखला क्रमांक किंवा नाव Series Number or Name)
५. नियतकालिकाचा खंड क्रमांक (Valume Number)
६. नियतकालिकाचे प्रकाशन वर्षे / दिनांक.
७. पृष्ठ क्रमांक

Ferrara, Jarry L. " Why Vultures Mak Good Neighbors." National Wildlife June
-July 1987 : 16-20.

लेखकाचे आडनाव स्वल्पविराम लेखकाचे नाव पूर्णविराम अवतरण चिन्हामध्ये लेखाचे नाव पूर्णविराम देऊन अवतरण चिन्ह बंद करावे नियतकालीके नाव त्यानंतर महिना व वर्ष दिल्यानंतर कोलन पृष्ठ क्रमांक.

वृत्तपत्र :-Dalian, Damon. "A & Greeting Card ? Yes, but listen to the Melody it will play
for you.0" Wall Street Journal 10 May 1983, Castern Ed. : 37.

लेखकाचे आडनाव स्वल्पविराम लेखकाचे नाव पूर्ण विराम आवतरण चिन्हामध्ये लेखाचे नांव बंद पूर्णविराम नंतर आवतरण नंतर आवतरण चिन्ह बंद करावे वृत्तपत्राचे शिर्षक नंतर दिनांक महिना वर्ष स्वल्पविराम आवृत्ती नंतर कोलन देऊन पृष्ठ क्रमांक.

प्रबंध :-

Johnson, Nancy Kay. "Cultural and Psychosocial Determinates of Health and Illness ."
Diss. U of Washington, 1980.

संशोधकाचे आडनाव स्वल्पविराम संशोधकाचे नाव पूर्णविराम देऊन अवतरण चिन्ह बंद करून प्रबंध / प्रकल्प पूर्णविराम विद्यापीठाचे नांव स्वल्पविराम वर्ष नंतर पूर्ण विराम.

वेबसाईट :-

Nesbit, E (Dith). Ballads and Lysics of Socialism. London, 1908 Victorian
Women Writers Project. Ed. Parry Willett. May 2000. Indian U.26 June 2002 -
<http://www.Indian.edu/-letre/vwvp/Nesbit/ballsoc.html>.

Citation सायटेशन (उल्लेखांचे) संशोधनात महत्त्व :-

१. विवेचनाला पुष्टी (Support) मिळण्यासाठी .
२. मुद्याचे खंडन करण्यासाठी, खोडून काढण्यासाठी.
३. विधान शंकमास्पद, खोडून काढण्यासाठी.
४. वेगळेच मत वाटल्यास.
५. चुकीची माहिती दिली असल्यास.
६. दोन अवतरणातील तुलना करायची असल्यास
७. मत खोटेच वाटल्यास.

वरील सर्व गोष्टींचा विचार केल्यास Citation चे संशोधनामध्ये किती महत्त्व आहे समजल्यास उपयोग होतो.

संदर्भ सुची -

1. कर्णिक, प्रदिप, संशोधन प्रकल्प : स्वरूप व लेखन पद्धती नाशिक : य. च.म मुक्त विद्यापीठ, 2000.
2. रिसवाडकर, म.रा. माहिती संकलन, विश्लेषण आणि सादरीकरण नाशिक : य.च.म.मुक्त विद्यापीठ, 2000. .
3. बरकले, रामदास पिचड, नलिनी, घोडके, ह.म. ऐतिहासिक संशोधन पद्धती, नाशिक : य. च. म.मुक्त विद्यापीठ 1999.
4. वर्तक, चंद्रकांत, संशोधनातील लेखनशैली, नाशिक : य.च.म.मुक्त विद्यापीठ, 2000.
5. Gibajdi, Joseph, Achtert, Walter.s MLA Hand book for Writers of Research Paper. New Delhi : Wiley Eastern Limited, 1989.
6. <http://www.google.com>.
7. यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ, नाशिक ग्रंथालय माहितीशास्त्र नोट्स सन 2007-2008.
8. डॉ. कोण्णूर एम.बी. ग्रंथालय डायमंड ग्रंथालय व माहितीशास्त्र कोश, 2006, पुणे.